

V. Falbe Hansen:
Stavnsbaands-Løsningen og Landboreformerne
set fra Nationaløkonomiens Standpunkt.

2. Del, Tiden fra 1807 til Nutiden. G. E. C. Gad. 1889. 164 S. 4°.

Anmeldt

af

Emil Meyer.

Første Del af Professor Falbe Hansens Skrift, der udkom som Universitetets Festskrift i Anledning af Hundredaarsfesten for Stavnsbaandets Løsning, er tilligemed den samtidige Stavnsbaandsliteratur anmeldt i dette Tidsskrifts Aargang 1888 Side 358—377 af Hr. F. Krarup. Den var en Undersøgelse af de økonomiske Aarsager til Stavnsbaandets Paalæggelse og af Landbrugets Tilstand under Stavnsbaandet og i den første Tid efter dets Løsning. Den i Aaret 1889 udkomne anden Del har til Opgave at undersøge Frihedens Betydning for Landbrug og Landmænd. Det er et Billede af Landbrugets Kaar i det nittende Aarhundrede, en Fremstilling af den Virkning, de vekslede Konjunkturer i et Tidsrum af henimod 80 Aar har øvet, efter at Jorden var løst fra Størstedelen af de Baand, der i den overvejende Del af det attende Aarhundrede havde tynget paa den.

Saa vist som Landbruget er Danmarks Hovederhverv, og Landets økonomiske Velfærd i Tidens Længde afhænger af Landbrugets Trivsel, saa vist har et saadant Billede fremragende Interesse. Og Interessen forøges, naar Fremstillingen er saa fængslende og klar, som Tilfældet er i Falbe Hansens Skrift. Efter en Skildring af Landbruget under Pengeforvirringen og af Landbrugs-krisen giver Forfatteren samlede Oversigter over Udviklingen gennem Aarhundredet, Oversigter, der omhandle Arealets Størrelse, Høstudbyttet, Kreaturavlens, Udførslen, Landejendomspriserne, Prioritetsbehæftelserne, Besiddelsesforholdene, Arbejdsforholdene osv. I Slutningsafsnittet drages Resultaterne af den historisk-statistiske Skildring.

Som Helhed er Billedet lyst. Som de vekslede Konjunkturers Sum ser Forfatteren en stadig Fremgang for det danske Landbrug. Havde Tilstanden i Begyndelsen af det attende Aarhundrede bragt ham til at se mildt — utvivlsomt for mildt — paa Stavnsbaandet, som han betragter som et af den daværende økonomiske Tilstand dikteret Middel til at bringe Landbruget ud over de fortvivlede Forhold, saa er paa den anden Side det nitende Aarhundredes Historie ham et Bevis paa, at ikke alene de forandrede Forhold ikke længere krævede et saadant Baand, men at Løsningen af Stavnsbaandet og de andre Baand paa Bondens Frihed har været en Velsignelse for Landet og en Betingelse for dets Velstands Væxt. — Billedet er givet i store Træk. Man forefinder ikke detaillerede statistiske Tabeller og Oversigter, men Forfatteren meddeler de Hovedresultater, som han har udtaget af sit store fra mange — trykte og utrykte — Kilder indsamlede statistiske Materiale. Iøvrigt stiller

han i Udsigt, at dette Materiale senere vil blive trykt og publiceret. En saadan Offenliggørelse er i høj Grad ønskelig. De med saa stor Flid og Omhu samlede Data angaaende vort Landbrugs Udvikling ville have en selvstændig Interesse og ville afgive Stof ogsaa for andre Forskeres Bearbejdelse. Det vil neppe kunne undgaas, at andre Bearbejdere paa nogle Punkter vil uddrage andre Resultater, end Falbe Hansen har gjort, og Udgivelsen af Materialet vil kunne danne Grundlaget for en virkelig frugtbar Diskussion om vore Landbrugsforhold. At Meningerne ville blive divergerende, ligger for en stor Del i Materialets Natur, fordi dette tildels har maattet hentes fra Perioder, hvor de faktiske Oplysninger ere saa sparsomme og usikre, at man nødvendigvis maa supplere og korrigere dem ved Gissninger og Skøn, hvorved den enkelte Forfatters Individualitet ikke kan undlade at gøre sig gældende. Saaledes som Hovedresultaterne ere fremstillede i Skriftet, ser man ligesom i Fugleperspektiv Fremskridtet afmale sig i Agerlandets Tilvæxt (80 Kv.-Mil i dette Aarhundrede), i Høstudbyttet, der er blevet 5 Gange saa stort som i 1771, i Kreaturholdet, hvis Forøgelse i Kvantitet og Forbedring i Kvalitet er paavist, i Udførselsmængdernes og Udførselsværdiernes enorme Væxt og i Jordejendommenes Værdistigning. Hvad Fordelingen af Rigdommen angaar, er Forfatteren ingenlunde blind for Mislighederne ved Forøgelsen af den besiddelsesløse Landalmues Tal og for Landarbejdernes slette økonomiske Forhold, og tiltrods for hans kraftige Hævden af den økonomiske Frihed som det, der ialfald indtil videre maa vedblive at være Hovedgrundlaget for vort Landbrugs Udvikling, peger han paa dette Omraade paa

Ønskeligheden og Muligheden af Statsforanstaltninger. Men paa den anden Side paa viser han, at Landarbejderens Løn i vore Dage dog er en saadan, at den, efter at de nødvendige Udgifter til Kosten ere afholdte, levner et større Beløb til andre Fornødenheders Tilfredsstillelse end i tidligere Tider.

Et Omraade, hvor man særlig har ment at spore skadelige Virkninger af Frihedsudviklingen, er Jordernes Behæftelse med Gæld. Dette Spørgsmaal faar en udførlig Behandling i Skriftet. Prioritetsbehæftelsernes nuværende Størrelse anslaaes af Falbe Hansen til c. 1000 Millioner Kroner. En tabellarisk Oversigt over Indtægninger og Udslettelser viser Gældens overordenlige Væxt siden 1850 og fører til at opkaste det Spørgsmaal, om den herskende økonomiske Frihed har ført til en Overbebyrdelse af Landejendommene med Prioritetsgæld. Forsaa vidt det sparsomme Materiale, der er overleveret fra Fortiden, tillader en Sammenligning, synes Resultatet at være det, at Prioritetsbyrden i 1884 (det Aar, da de statistiske Opgivelser slutte) i Forhold til Landejendommenes Værdi ikke er større, end den var for 100 Aar siden, og at dette Forhold i Aarhundredets Løb hverken har bevæget sig i en bestemt Retning eller er forblevet uforandret, men har bevæget sig op og ned i Bølgesvingninger. Naar Gældens absolute Størrelse er steget saa overordenlig stærkt i Aarhundredets Løb, har Jordens Frigørelse efter Forfatterens Mening ikke haft nogen direkte Skyld deri, men har vel indirekte været en medvirkende Aarsag, dels fordi den har bidraget til Landbrugets store Opsving og derigennem til Landejendommenes stigende Værdi, dels fordi den har fremmet den frie og hurtige Omsætning af Jorderne og derved den ved indestaaende

Købesummer fremkaldte Gæld, og endelig fordi den har medført Ophævelsen af Fideikommisbaandet paa Bondejorderne og Salget af Statsejendomme. — Den i den nyeste Tid herskende Tendens til Nædgang i Landejendommenes Værdi gør, at den procentvise Prioritetsbyrde er noget større, end Tilfældet var ved det Tidspunkt, hvor de statistiske Oplysninger standse, og dette Forhold kan være trykkende for mange Landejendomsbesiddere. Men kan det end ikke nægtes, at der paa mange Punkter i vore Dage har hersket Letsindighed ved Indgaaelse af Prioritetsforpligtelser, særlig ved Køb af Ejendomme til opskruede Priser, saa viser Sammenligningen med For-tiden dog, at man har Uret i at tro, at stor Prioritetsgæld er et ganske enestaaende Nutidsfænomen, fremkaldt af den liberale økonomiske Politik, og en Fare, der varsler om den økonomiske Friheds snarlige Undergang.

Med særlig Interesse læser man Skildringen af Forholdene i den første Del af Aarhundredet: Landbrugets Stilling i Pengeforvirringens Tid og Landbrugskrisen i 1820'erne. Det synes ogsaa som om Forfatteren med særlig Forkærlighed har dvælet ved denne Periode, særlig ved Landbrugskrisen, fordi dens Historie har vist ham, med hvilken Modstandskraft Landbruget under Frihedens Herredømme uden Brug af heroiske Lægemidler kunde gennemgaa Forhold, der i mangt og meget kunde synes ligesaa fortvivlede som den Periode, der førte til Stavsbaandets Indførelse og Skærpelse. Han ser heri et Vidnesbyrd om Frihedens heldbringende Virkninger. Men ogsaa i andre Henseender ere disse Afsnit af det danske Landbrugs Historie yderst lærerige. De vise os det interessante Modsætningsforhold, der periodevis kan være til Stede mellem Landets økonomiske Kaar

og Landejendomsbesiddernes Stilling, ja endog mellem Landbruget betragtet som Erhverv og de enkelte Landejendomsbesiddere. Man ser, hvorledes Landmændene stod sig godt under den store Pengeforvirring, ikke alene fordi denne faldt paa en Tid, hvor Landbrugets Produkter vare efterspurgte i Udlandet, men ogsaa som en direkte Følge af de slette Pengeforhold, idet disse bragte Produkternes Pris og dermed Landmandens nominelle Indtægter i Vejret, medens en stor Del af hans Udgifter, som Skatter, Prioritetsrenter og tildels Arbejdsløn ikke blev højere eller i alt Fald ikke steg i samme Forhold som Udgifterne. For ikke faa Landmænd blev dette en blivende Fordel, idet de benyttede Lejligheden til fuldstændig eller delvis at afbetale deres Gæld. Og hvad selve Krisen i 20'erne angaar, viser dens Historie, hvorledes en Landbrugskrise, der er fremkaldt ved daarlige Konjunkturer og lave Priser, vel kan blive skæbnesvanger for mangan Landmand og tvinge mangan Landejendomsbesidder til at gaa fra Gaarden, men hvorledes dog Landbruget som Erhverv og Landbostanden som Helhed kan gaa frelst ud af Krisen, dels fordi Landboerne have lettere end andre Stænder ved i de daarlige Tider at sætte Tæring efter Næring, og dels fordi de daarlige Konjunkturer saa forholdsvis hurtigt give sig Udslag i lave Landejendomspriser — hvormed ved mange Salg følger Udslettelse af Prioriteter — saa at de nyere Besiddere, der ved Køb eller Arvedeling overtage Ejendommene, have en ringere Kapital at forrente, og derfor kunne dyrke Jorden med Udbytte trods de lave Produktpriser. Under Krisen i 20'erne sank Jorden og dens Produkter i nominal Værdi, men Jorden vedblev at være under Dyrkning,

og dens reelle Udbytte blev ingenlunde forringet, saa at de efterfølgende bedre Konjunkturer atter bragte solid Velstand til Huse.

Der er i det foregaaende væsenlig kun gjort Rede for de Afsnit, der særlig havde taget Anmelderens Interesse fangen. — Som Helhed indtager det nu afsluttede Skrift — Frugten af dets Forfatters aarelange Beskæftigelse med Landbrugets økonomiske Tilstand — en betydningsfuld Plads i vor nationaløkonomiske Literatur.
